

2. Беркаў, П. Н. Ф. Скарына і пачатак усходнеславянскага вершаскладання / П. Н. Беркаў // 450 год беларускага кнігадрукавання. Мінск : Навука і тэхніка, 1968. – С. 245–261.
3. Біблія : факс, узнаўленне Бібліі, выд. Ф. Скарыною ў 1517–1519 гг. У 3 т. Т. 1. – Мінск : БелСЭ, 1990. – 832 с.
4. Біблія : факс, узнаўленне Бібліі, выд. Ф. Скарыною ў 1517–1519 гг. У 3 т. Т. 2. – Мінск : БелЭ, 1991. – 808 с.
5. Біблія : факс, узнаўленне Бібліі, выд. Ф. Скарыною ў 1517–1519 гг. У 3 т. Т. 3. – Мінск : БелЭ, 1991. – 784 с.
6. Гаспаров, М. Л. Очерк истории русского стиха. Метрика, ритмика, рифма, строфика / М. Л. Гаспаров. Москва : Наука, 1984. – 320 с.
7. Гісторыя беларускай літаратуры XI–XIX стагоддзяў. У 2 т. Т. 1. Даўняя літаратура: XI – першая палова XVIII стагоддзя / Нац. акад. навук Беларусі. Ін-т літ. імя Я. Купалы; навук. рэд. тома В. А. Чамярыцкі. – 2-е выд. Мінск : Бел навука, 2006. – 910 с.
8. Грынчык, М. М. Шляхі беларускага вершаскладання. Мінск : Выд-ва БДУ, 1973. – 264 с.
9. Лабынцаў, Ю. «*Да совершень будет человек...*» Ю. Лабынцаў Францыск Скарына Са слаўнага горада Полацка уклад. Алесь Сушы. – Мінск : Мастацкая літаратура, 2017. – С. 259–262.
10. Срезневский, П. П. Словарь древнерусского языка. Т. 3. Ч. 1 (Р С). Москва : Книга, 1989. [Репринтное издание]. 912 с.
11. Каково место религии в современной культуре? Интервью Ольги Седаковой. [Электронный ресурс]. Режим доступа: www.religare.ru_2_13807.html. Дата доступа: 19.03.2017.
12. Свящ. Алексей Агапов. В поисках существенных дефиниций молитвословного стиха. [Электронный ресурс]. Режим доступа: pstgu.ru/download/12780888890_agarov.pdf. Дата доступа: 20.03.2017.

Клімаў І.П. (Мінск)

НОВАЯ КРЫНІЦА ФРАНЦІШКА СКАРЫНЫ Ў ЯГО ПРАДМОВЕ ДА ПРАЖСКАГА ВЫДАННЯ БІБЛІІ

Обнаружен источник для небольшого, но важного пассажира в предисловии «во всю Библию русьского языка» Франциска Скорины (Прага, 1517). Этим источником является риторическая конструкция из знаменитого церковнославянского памятника письменности – «Изборника» Симеона-Святослава 1073 г., одного из самых ранних на Руси. В свою очередь, «Изборник» отражает известный византийский флорилегизм – вопросо-ответный компендиум Анастасия Синаита, представленный в византийской письменности рядом вариантов и версий того или иного состава. Сходство пассажира Ф. Скорины с указанной конструкцией «Изборника» проявляется как в синтаксисе, так и в лексике, что позволяет говорить о явном использовании белорусским первопечатником этого церковнославянского источника, который изредка перетисывался на Руси.

На сённяшні дзень у навуцы выяўлена пакуль не так шмат крыніц, якія выкарыстоўваў Францішак Скарына пры стварэнні сваіх прадмоў. Першыя адкрыцці на гэты конт былі зроблены яшчэ П. Уладзіміравым, які ўказаў на дзве выразныя асаблівасці: пералік біблейных кніг у прадмове «ва ўсю Біблію руськай мовы» паслядоўна еранімаваму «Лісту да Паўліна», а прадмова да пражскага Псалтыра залежыць ад гаміліі Васіля Вялікага [5]. З таго часу не было дададзена ніводнай новай крыніцы, хіба што паўтараліся і даследаваліся знаходкі П. Уладзімірава [16]. Толькі ў новым XXI ст. кола крыніц Ф. Скарыны да прадмоў паспрабаваў пашырыць С. Цемчын, які ўказаў на апокрыф «Пакуты апосталаў Пятра і Паўла», што мог паўплываць на беларускага асветніка пры стварэнні прадмовы да 1-га ліста Паслання апостала Паўла да Рымлянаў у віленскім выданні Апостала [3]. Праўда, даследчык кажа толькі пра магчымасць уплыву і, здаецца, не настойвае на абавязковай залежнасці тэксту Скарыны менавіта ад дадзенага апокрыфа.

І вось зараз удалося выявіць яшчэ адну буйную і важную крыніцу, якая паслужыла беларускаму першадрукару ўзорам для стварэння невялікага, але вядомага кавалка тэксту ў яго прадмове «ва ўсю Біблію руськай мовы». Гэта тое месца, дзе беларускі асветнік, пералічыўшы «сем навук вызваленых» і ўказаўшы на іх сувязь з біблейнымі кнігамі, працягвае пашыраць кола сваіх прыкладаў за кошт новых галін ведаў ці жанраў літаратуры:

Аце ли же кохание имаши водати о военных а о богатырски^х делехъ – чти книги Судей, или книги Махавеевъ, более и справедливее в нихъ знаидеши, нежели во Алезандрши или во Тройш; пак ли же вократце сведати хоцещи много тысяцей летъ Лѣтописецъ – чти книги Паралипомена: тамъ, почещи ѿ^м Адама даже до Седехин, останочного царѦ Іудина роды положены суть; потребуещи ли науки и мудрости добрыхъ мравовъ, часто прочитай книги Іеуса Сирахова, а притчи Саломоновы. (арк. 3 адв.; [4], цытуецца з сучаснай пунктуацыяй і арфаграфіяй вялікай літары).

Гэты рытарычны пасаж Ф. Скарыны ўзыходзіць да вядомага царкоўна-славянскага помніка – «зборніка» Сімяона-Святаслава 1073 г., у адным з месцаў якога даюцца парады пазбягаць чужых ды спакуслівых кніг і чытаць замест іх біблейныя:

Аците бо повѣстныиѣ хоштеши почитати – имаши Цѣсарьскыиѣ кнѣзи, аците ли хытростныиѣ и творитвьныиѣ – то имаши пр'рѣкы, Иова и Притв'чныиѣ, въ нихъ же всакаѣ твари и оухыитрении болшиѣ остроумоуѣ обрѣдѣши, секо Гѣ Іединого моудраго рѣчи соутъ, аците ли и нѣствыиѣмъ хоштеши – то имаши Псалтмосы, или законноѣ заповѣданѣ – прѣславывши Гѣ законъ ([5], цытуецца з сучаснай пунктуацыяй і арфаграфіяй вялікай літары).

Францыск Скарына яўна прытрымліваецца гэтага царкоўнаславянскага тэксту, праўда, выкарыстоўваючы ўласныя рэаліі і часткова развіваючы сваю крыніцу за кошт уласных дэталей, звязаных з гэтымі рэаліямі. Аднак змест у абедзвюх крыніцах застаецца, у прынцыпе, аднолькавым. І там, і там

параўноўваюцца. па-сутнасці. жанры: у «зборніку» – больш разнастайны іх набор: зб.: *повѣстныѣ* (трэба разумешь, кнігі), *хытросьныѣ* і *творитвьныѣ*, *пѣсьныѣ*, *законовѣ* *заповѣданіѣ* (гэта значыць апавядальная літаратура, навуковая і рытарычная, паэтычная, юрыдычная); у Ф. Скарыны жанры акрэслены значна больш шіра і тэматычна абмежавана: Ск.: *о военных а о богатыхъ делехъ, много тысящей летъ Лхотисецъ, наука и мудрости добрыхъ нравовъ* (гэта значыць вайсковая літаратура, гістарычная, маральна-папавучальная). Таксама паміж двума крыніцамі назіраецца выразнае супадзенне паводле сінтаксічнай структуры: выкарыстанне даданых умоўных сказаў з умоўнымі злучнікамі (адзінкавымі ў Ф. Скарыны і часам парнымі ў «зборніку»), якія характарызуюць падзею, выкладзеную ў галоўным сказе. Нарэшце, добра бачная залежнасць асветніка ад яго царкоўнаславянскай крыніцы і ў лексіцы: зб.: *Айте бо* – Ск.: *Аще ли* (але далей Ф. Скарына робіць пераклад злучніка, аднак, не часціцы пры ім: зб.: *аите ли* – Ск.: *ак ли*); зб.: *хощеши почитати – имаш...* кнігі – Ск.: *имаш ведати...* – *чти книги*, але затым *сведати хощеши*, хаця далей ён перакладае црксл *имаш* ў галоўным сказе як *чти* ці *прочитай*; менш паказальна: зб.: *большѣ* – Ск.: *боле*. Як варыянт Скарына выкарыстоўваў і пераклад (пра што сведчыць зберажэнне ў лексемы граматычных рыс і марфемнай будовы): зб.: *обр.Аитеши* – Ск.: *найдеши*, але ў цэлым ён схільны захоўваць лексіку сваёй крыніцы, а не перакладаць яе.

З кароткага аналізу бачна, што Ф. Скарына дастаткова самастойны са сваёй царкоўнаславянскай крыніцай, якая яму служыць толькі схемай, што нападняецца ўласнымі рэаліямі і дэталямі. Тым не менш захоўваецца значнае супадзенне з ёй у змесце, сінтаксісе і лексіцы, што сведчыць пра прамое, непасрэднае запазычанне.

Крыніца, што паслужыла Ф. Скарыне ўзорам, даволі вядомая ў сучаснай навуцы. Яе прадстаўніком служыць знакаміты пергамінны «зборнік» 1073 г., вядомы ва ўсходнеславянскай навуцы як зборнік князя Святаслава, а ў балгарскай – як зборнік цара Сімяона, паколькі, як лічыцца, балгарскі ўзор, перакладзены з візантыйскіх крыніц, быў скапіраваны ў Кіеве дзеля тамтэйшага князя Святаслава Яраславіча і аздоблены маляўнічымі ілюстрацыямі. Гэты нелітургічны (не звязаны з набажэнствам) зборнік у больш-менш стабільным складзе неаднаразова капіраваўся царкоўнаславянскімі кніжнікамі, перш за ўсё, у Сербіі і на Русі. Асновай зборніка з'яўляецца зротапакрытычная (пытальна-адказавая) праца візантыйскага манаха Анастаса Сінаіта (пачатак VII ст.), дапрацаваная назней, якая змяшчае выпісы і цытаты з кніг Бібліі і твораў Айцоў Царквы на розных тэалагічных і царкоўных пытаннях, як напісана ў загалоўку царкоўнаславянскага зборніка: *толкования ...вкратце ...на память и на готовъ ответъ*. Варта разумець, што гэта не нейкі элітарны навуковы твор, а хутчэй даведнік па шырокім коле дагматычных і філасофскіх пытанняў, дасяжны не толькі царкоўнікам, але і ляікам [9].

Грэчаскі прататып «зборніка» Сімяона-Святаслава адносіцца да жанру фларылегіумаў («кветнікаў» – зборнікаў, у якіх сабраныя «кветкі» мудрасці – выпісы (звычайна дэфініцый, высноў ці трапных назіранняў) з аўтарытэтных крыніц: біблейных кніг, твораў Айцоў Царквы і прац выдатных вучоных), да якога далучаны іншыя рэлігійныя творы ці фрагменты з іх [13]. Аснову дадзенага фларылегіума склаў пытальна-адказавы кампендыум візантыйскага манаха Анастаса Сінаіта другой паловы VII ст. (доўгі час у навуковай літаратуры яго блыталі з іншым Анастасам, патрыярхам Антыяхійскім VI ст.; у некаторых грэчаскіх рукапісах ён таксама спалучаўся з аналагічным кампендыумам Апанаса, архібіскупа Александрыйскага). Уласна кампендыум уяўляе сабой набор адказаў па розных пытаннях (тэмах), амаль у кожным адказе даецца выклад розных аўтарытэтаў (пачынаючы з біблейных кніг) па зробленаму запыту. У якасці дадаткаў да кампендыума выступалі іншыя навучальныя ці тлумачальныя творы, звычайна меншага памеру і значэння (напрыклад: вытрымкі з хронік, казанні (часцей іх фрагменты) ці дыялогі асобных Айцоў Царквы, пералікі розных біблейных персанажаў і кніг, гістарычных асоб і падзей) [1].

Упершыню гэты кампендыум па-грэчаску быў выдадзены на Захадзе Якабам Гротсарам (Інгальштад, 1617) з лацінскім перакладам наводзе трох ватыканскіх рукапісаў, якія дэманструюць інакшую, больш познюю і падоўжаную версію твора. Доўгі час даследчыкі арыентаваліся на гэтую публікацыю, спрабуючы адшукаць грэчаскі прататып «зборніка» Сімяона-Святаслава, аднак, беспаспяхова. Сам грэчаскі кампендыум А. Сінаіта меў нейкі закончаны выгляд (значна сціплейшы ў аб'ёме ды складзе) толькі, відаць, напачатку свайго існавання, а затым з цягам часу, распаўся на шэраг версій і варыянтаў – з інакшым парадкам пытанняў-адказаў, іх складу і зместу, а таксама насядоўнасці і набору дадатковых тэкстаў (напрыклад, некаторыя адказы ў адных рукапісах выступаюць у якасці маргіналій, а ў іншых ужо ўнесены ў асноўны тэкст у якасці самастойных артыкулаў) [2]. Апрача таго, асобныя раздзелы, пасажаы ці фрагменты з кампендыума А. Сінаіта ўключаліся ў розныя зборнікі і кодэксы інакшага зместу, у тым ліку кампендыум псеўда-Анастаса – зборнік, што толькі імітаваў сапраўдны кампендыум (і часткова супадаў з ім), але меў ужо інакшы змест [13].

Артыкул, што быў выкарыстаны Ф. Скарынам, у «зборніку» 1073 г. называецца *Отъ апльскихъ оуставъ* (займае слуп. 203 г – 204 б), яго пачатак: *страньскихъ кънигъ вьсѣхъ оуклан.дис.д...*; канец: *вьсѣхъ оубо иштѣвшихъ и дылавольскихъ кънигъ крѣпко оуклан.дис.д*. Гэта даволі кароткі пасаж, і яго змест, насуперак загаловку, напярэці не звязаны з Апосталам (Дзеямі і лістамі апосталаў) ці нейкім апостальскім апокрыфам. У візантыйскай хрысціянскай кніжнасці гэта быў, відаць, нейкі мікражанр: падобным чынам там называліся невялікія ананімныя творы павучальнага ці тлумачальнага характару, заснаваныя на цытатах або інтэрпрэтацыі біблейных цытат ці на апеляцыі да біблейнай тэматыкі наогул. У кампендыуме

А. Сінаіта трапляецца нямала пасажаў з такім загаловам: сустракаюцца яны і ў іншых візантыйскіх зборніках.

Гэты мікражанр, трэба думаць, быў перанесены і ў царкоўнаславянскую кніжнасць, якая капіравала візантыйскую хрысціянскую. Падобныя ананімныя артыкулы на славянскай глебе мелі блізкія варыятыўныя загаловкі: *отъ/из апостольскихъ заповѣдий/дѣяній/уставовъ/правиль* (часам з дадаткамі: *святыхъ, божественныхъ*) і трапляліся ў самых разнастайных рэлігійных зборніках, у тым ліку нават кананічнага зместу. Некаторыя з падобных урыўкаў былі ў XVI ст. у Маскові залучаны ў склад Вялікіх Чэцяў-Мінеі (куды ўвайшоў таксама і кампендыум А. Сінаіта). Напрыклад, невялікае казанне: *яко подобаетъ жити христѣанину* з такім загаловам было змешчана там пад 24 лютым [6]. Гэта казанне часта перапісвалася ў складзе зборнікаў тэалагічнага ці пастаральнага характару, сярод слоў (казанняў) ці жыццяў (гл. яго публікацыю паводле Измарагда пачатку XVI ст. [17]).

Паводле нумарацыі Грэтсара, у царкоўнаславянскім «зборніку» Сімяона-Святаслава пасаж, выкарыстаны Ф. Скарынам, з'яўляецца 65-м пытаннем-адказам, аднак, паводле ўласнай нумарацыі, «зборніка», гэта – 123-е пытанне [8]. Дзе беларускі першадрукар мог натрапіць на гэты пасаж, які заклікае пазбягаць паганскіх кніг (*страньскихъ кънигъ*) і чытаць толькі біблейныя? Трэба меркаваць, што ён меў доступ да нейкай копіі (ці версіі) «зборніка» Сімяона-Святаслава, што знайшлася ў ВКЛ.

Сам гэты «зборнік» неаднаразова капіраваўся на Русі як у Заходняй, так і Усходняй (натуральна, не заўжды з устойлівым складам). Усяго цяпер у навуцы апісана больш за двух дзясяткаў рукапісаў гэтага помніка [7]. Між іншым, гэты зборнік вядомы і ў беларускай рэспіцы: гэта так званыя віленскія пергамінныя ўрыўкі (БАН Літвы, Ф. 19, № 19/2, 19/3) канца XIV – пачатку XV ст., адкрытыя А. Турылавым [15], і два беларускія спісы: XVI ст. (БАН Літвы, слав. 260/172) [16] і канца XVI – пачатку XVII стст. (№ 223 з бібліягэкі Зографскага манастыра на Афоне) [12]. Вядомыя таксама два заходнеўкраінскія спісы (перамышльскі, што захоўваецца ў Нацыянальнай бібліятэцы ў Варшаве, акс. № 2699, і львоўскі, які зберагаецца ў Музеі ўкраінскага мастацтва, Ф. 489), а таксама два румынскія. Так што сам «зборнік» наўрад ці можа лічыцца ўнікальным творам для эпохі і радзімы Ф. Скарыны, хаця ў цэлым падобны аб'ёмны помнік у тагачаснай царкоўнаславянскай кніжнасці трапляўся не часта.

Можна таксама дапускаць і апасродкаванае знаёмства Ф. Скарыны толькі з выкарыстаным ім пасажам, які ён мог сустрэць у нейкім зборніку, не звязаным з кампендыумам А. Сінаіта. Аднак у гэтым выпадку ўжо цяжэй указаць на канкрэтны кодэкс, што мог паслужыць Ф. Скарыне крыніцай матэрыялу. У любым выпадку, несумненым застаецца творчае выкарыстанне беларускам асветнікам царкоўнаславянскай кніжнасці, а праз яе і візантыйскай патрыстычнай спадчыны.

Значэнне гэтага важнага адкрыцця ў тым, што становіцца лепш вядомым кола чытанняў Ф. Скарыны, кола дасяжных яму крыніц, і больш зразумелымі некаторыя прычыны і кірункі яго літаратурна-выдавецкай дзейнасці. Зараз ужо можна ўпэўнена сцвярджаць, што Ф. Скарына актыўна звяртаўся да царкоўнаславянскай кніжнасці, а значыць, няблага арыентаваўся ў ёй. Гэта здольна праліць святло на кола яго духоўных зацікаўленасцей і, магчыма, на спецыфіку атрыманай ім у юнацтве адукацыі.

ЛІТАРАТУРА

1. **Бибиков, М. В.** Византийский прототип древнейшей славянской книги: Изборник Святослава 1073 г. / М. В. Бибиков. Москва, 1996. С. 248-255.
2. Там жа. С. 43, 102, 245, 254-255.
3. Там жа. С. 103, 244, 274.
4. **Біблія** : факсімільнае ўзнаўленне Бібліі, выданагай Францішэкам Скарынаю ў 1517-1519 гадах : у 3-х т. Мінск, 1990. Т. 1. С. 10.
5. **Владимиров, П. В.** Доктор Франциск Скорина: его переводы, печатные издания и язык / П. В. Владимиров. – Санкт-Петербург, 1888. – С. 82, 82, 101, 109, 117.
6. **Голубинский, Е. Е.** История Русской Церкви / Е. Е. Голубинский. – [2-е изд.]. – Т. 2. Ч. 1. – Санкт-Петербург, 1901. – С. 288.
7. **Грязина, Л. П.** К текстологии Изборника 1073 г. : (по рукописям Государственной библиотеки СССР им. В. И. Ленина) / Л. П. Грязина, Н. А. Щербачева // Изборник Святослава 1073 г. : сб. ст. – Москва, 1977. – С. 56-89 ; **Куев, К. М.** Археологические наблюдения над сборником Симеона в старославянских литературах / К. М. Куев // Изборник Святослава 1073 г. : сб. ст. – Москва, 1977. – С. 50-56 ; **Куев, К.** Поява и распространение на Симеоновия сборник / К. Куев // Симеонов сборник (по Светославовия препис от 1073 г.). – София, 1991. – Т. 1 [Ислед. и текст]. – С. 34-98 ; **Камчатнов, А. М.** Текстологический анализ списков Изборника Святослава 1073 г. / А. М. Камчатнов // Древнерусская литература: Источниковедение. Ленинград, 1984. – С. 5-17.
8. **Перевод названий глав и пагинация Изборника Святослава** / Л. П. Жуковская, Л. М. Костюхина, Э. В. Шульгина // Изборник Святослава 1073 года: Научный аппарат факсимильного издания [Приложение] науч. ред. Л. П. Жуковская. – Москва, 1983. – С. 54.
9. **Иванова, К.** Симеоновият сборник като литературен паметник / К. Иванова // Симеонов сборник (по Светославовия препис от 1073 г.). – София, 1991. – Т. 1 [Ислед. и текст]. – С. 18-33.
10. Изборник Святослава 1073 года : факсимильное издание. – Москва, 1983. – С. 204 а-б.
11. **Ралева, Ц.** Виленская препис на Симеоновия сборник : текстологически въпроси / Ц. Ралева // Кирило-Методиевски студии. – София, 1988. – Т. 5. – С. 131-155.
12. **Ралева, Ц.** Зографскии список Сборника царя Симеона / Ц. Ралева // Palaeobulgarica. – 1993. – № 4. – С. 22-58.
13. **Сидоров, А. И.** Некоторые замечания по поводу изучения «Изборника Святослава 1073 г.» / А. И. Сидоров // Древнейшие государства на территории СССР: 1985. – Москва, 1986. – С. 193-198.

14. Темчин, С. Ю. Апокрифический источник «предисловия» Франциска Скорины к Посланию к римлянам апостола Павла С. Ю. Темчин Senoji Lietuvos literatūra. 2008. 24 Kp. С. 101-109.

15. Турилов, А. А. Новый список Изборника Симеона-Святослава: К атрибуции двух фрагментов в сборнике пергаменных отрывков ЦНБ АН Литвы / А. А. Турилов // Palaeobulgarica. 1997. № 2. С. 5-11.

16. Чамярыцкі, В. А. Літаратурныя крыніцы скарынаўскіх прадмоў / В. А. Чамярыцкі // Спадчына Скарыны : зборнік матэрыялаў першых скарынаўскіх чытанняў (1986) рэд.: А. І. Мальдзіс. Мінск, 1989. – С. 113-123.

17. Яшмирский, А. П. Из истории славянской письменности в Молдавии и Валахии: XV-XVII вв. / А. П. Яшмирский. – Санкт-Петербург, 1906. – С. xcix-ci (Памятники древней письменности и искусства, т. 162).

Барысевіч А.В. (Мінск)

ФАНЕТЫЧНЫЯ РЫСЫ БЕЛАРУСКАЙ МОВЫ Ё ТЭКСТЕ КНІГІ БЫЦЦЯ З ВЫДАННЯ ФРАНЦЫСКА СКАРЫНЫ

Исследователи отмечают, что в орфографической системе библейских книг, изданных Франциском Скориной, присутствуют написание двух типов: связанные со старорусской книжной традицией и новые, отличные от принятых в рамках этой традиции. В свою очередь, новые способы написания также разделяются на последовательно применяемые или спорадические, имеющие статус случайного или ошибочного написания. Внимание исследователей в большей мере привлекают последовательные отклонения от старорусской нормы. Однако анализ спорадических ошибочных написаний также является важным источником сведений о фонетических чертах того языка, на котором говорил Франциск Скорина.

Арфаграфічная сістэма звычайна з'яўляецца стабільнай і ўстойлівай, калі існуе доўгая традыцыя перапісвання кніг. Са з'яўленнем кнігадрукавання гэтая ўстойлівасць толькі ўзмацняецца, нават калі да фармальнай кваліфікацыі арфаграфіі яшчэ вельмі далёка. Аднак так бывае толькі тады, калі мова, на якой пішуць, і мова, на якой размаўляюць, збольшага блізкія адна да адной. Калі ж гэтыя мовы маюць істотныя адрозненні ў характары вымаўлення наасобных гукаў, спачатку перапісчык, а пасля і той, хто набірае літары пры наборным друку, непазбежна будуць дапускаць памылкі. Менавіта на гэтых памылках можна выявіць тую асаблівасць іх маўлення, якія адрозніваюцца ад фанетычнай сістэмы, на базе якой сфармавалася арфаграфічная сістэма тэксту.

Калі Францыск Скарына пачынаў сваю выдавецкую дзейнасць, біблейскія тэксты традыцыйна дэманстравалі скрыжаванне дзвюх канвенцый-